

บทที่ ๑

บทนำ

๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

โอบรรคาภูมิปัญญา คือ ความรู้ความสามารถที่จะจัดการ จัดทำหรือสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ขึ้นเพื่อสนองความต้องการของมนุษย์และสังคม หรือเพื่อรับใช้ชีวิตและสังคม หรือเพื่อพัฒนาชีวิตและสังคมของปราชญ์ชาวบ้านภาคใต้ ซึ่งมีอยู่หลายด้านนั้น ภูมิปัญญาการสร้างสรรค์วรรณกรรม โดยเฉพาะการสร้างสรรค์วรรณกรรมหนังตะลุง หรือ บทหนังตะลุงนับเป็นภูมิปัญญาที่เด่น และน่าศึกษายิ่งอย่างหนึ่ง

การแต่งบทหนังตะลุงผู้แต่งต้องเลือกรูปแบบคำประพันธ์ เลือกใช้คำ เลือกใช้สำนวน เลือกใช้วิธีการสร้างเรื่องที่เหมาะสม ซึ่งจะส่งผลให้บทหนังตะลุงที่แต่งขึ้นเป็นบทหนังตะลุงที่ดี สามารถจะสื่อสารกับผู้ฟังหรือผู้อ่านได้ดีมีประสิทธิภาพ ซึ่งต้องอาศัยภูมิปัญญาทั้งสิ้น

หากกล่าวเฉพาะภูมิปัญญาด้านการเลือกรูปแบบคำประพันธ์ การใช้คำและการใช้สำนวน แม้ปกติผู้แต่งบทหนังตะลุงจะใช้กลอนสุภาพ ใช้คำภาษาไทยและใช้ถ้อยคำที่ตรงไปตรงมา เป็นส่วนใหญ่ แต่มีบ้างที่ผู้แต่งบทหนังตะลุง ซึ่งเป็นชาวบ้านภาคใต้ เลือกใช้กลบท คำภาษาไทยถิ่นใต้ และถ้อยคำที่มีชั้นเชิง ซึ่งช่วยเสริมให้บทหนังตะลุงที่ตนแต่งไพเราะเหมาะสมและพิสดารยิ่งขึ้น ซึ่งต้องใช้ภูมิปัญญาในการแต่งเพิ่มขึ้น

หนังสือ อรนุต ปราชญ์ชาวบ้านภาคใต้ บุคคลผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรม (การแสดงหนังตะลุง) ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๑๒ ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดงหนังตะลุง ประจำปีพุทธศักราช ๒๕๑๒ นายหนังตะลุง ซึ่งได้รับพระราชทานนามจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบันว่าหนังอรนุตโฆษิต (คณะหนังตะลุงผู้ประกาศคุณความดี) และได้รับปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาศิลปะการแสดงจากสถาบันราชภัฏสงขลา ซึ่งเป็นปราชญ์ชาวบ้านร่วมสมัยที่สำคัญยิ่งของภาคใต้ ได้แต่งบทหนังตะลุง ที่รักษาเอกลักษณ์และวัฒนธรรมการแต่งบทหนังตะลุงไว้ไม่น้อยกว่า ๑๐๐ เรื่อง ซึ่งนอกจากจะมีปริมาณมากแล้วบทหนังตะลุง ดังกล่าวนี้เกือบทุกเรื่อง

ยังเป็นบทหนังตะลุงที่ดีที่เป็นแบบฉบับของบทหนังตะลุง ทั้งยังเป็นบทหนังตะลุงที่แพร่หลายอย่างยิ่ง ดังจะเห็นได้จากคำกล่าวของหนังฉิ้น อรมุตเองที่ปรากฏในบทหนังตะลุงเรื่องสายเลือดชาติยา (บทบอกเรื่อง) ความว่า

“หว่างนี้นั้น (ระหว่างนี้นั้น) หนังโรงนี้ (หมายถึงหนังตะลุงคณะนี้) จำเป็นต้องผลิตเรื่องให้มากที่สุด เพราะว่าผลิตแล้วเด็ก ๆ (หมายถึงนายหนังตะลุงคนอื่น ๆ ที่มีอายุน้อยกว่าหนังฉิ้น อรมุต) เอาเสียหมด ปรากฏว่าทำงานฤดูร้อน (งานกาชาดจังหวัดสงขลา เป็นงานเทศกาลประจำปีของจังหวัดสงขลา) ๒๐ หวาคีน (๒๐ กว่าคีน) เล่นแต่เรื่องหนังฉิ้นเพ (แสดงแต่เรื่องที่หนังฉิ้น อรมุตเป็นผู้แต่งทั้งสิ้น) ทั้ง ๒๐ หวาคีน ทั้งไม่รู้จักสืบโรง (ทั้งไม่รู้จักสืบโรง) เพราะคีน (ละ) ๓ โรง ๆ แมวมองหลบ (กลับ) มาบอก ว่าเล่นเรื่องหนังฉิ้นเพทำงาน”

บทหนังตะลุงของหนังฉิ้น อรมุต เหล่านี้จึงเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้ที่เด่นอย่างยิ่ง นอกจากนี้ยังเป็นที่ยอมรับของภูมิปัญญาของหนังฉิ้น อรมุต เองหลายด้านซึ่งรวมทั้งการใช้กลบท การใช้คำภาษาไทยถิ่นใต้ การใช้สำนวนไทย ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าเป็นภูมิปัญญาที่เด่นยิ่งของหนังฉิ้น อรมุตซึ่งควรแก่การรวบรวมและศึกษาวิจัยอย่างละเอียด

จากการศึกษาพบว่า แม้จะมีผู้สนใจศึกษาวิจัยบทหนังตะลุงของหนังฉิ้น อรมุต อยู่บ้างโดยเฉพาะในประเด็นการใช้กลบท การใช้คำภาษาไทยถิ่นใต้ การใช้สำนวนไทย แต่ยังเป็นการศึกษาที่เป็นภาพรวมและจากข้อมูลบทหนังตะลุงของหนังฉิ้น อรมุต เพียงบางเรื่องยังไม่พบว่า มีการวิเคราะห์ในประเด็นดังกล่าวอย่างเฉพาะเจาะลึกและจากข้อมูลบทหนังตะลุงของหนังฉิ้น อรมุต ทุกเรื่อง

ผู้วิจัยเห็นว่าภูมิปัญญาการใช้กลบท การใช้คำภาษาไทยถิ่นใต้ การใช้สำนวนไทยที่ปรากฏในบทหนังตะลุงของหนังฉิ้น อรมุต เป็นภูมิปัญญาของปราชญ์ชาวบ้านที่สำคัญของสังคมภาคใต้และสังคมไทย เป็นภูมิปัญญาที่เด่นของสังคมภาคใต้และสังคมไทย ซึ่งสมควรจะมีการศึกษาวิจัยอย่างละเอียดเพื่อให้รู้จักเข้าใจ สามารถจะอนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญาดังกล่าวได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะก่อประโยชน์ต่อชีวิตและต่อสังคมส่วนรวมสืบไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การศึกษาวิจัยภูมิปัญญาการใช้กลบท การใช้คำภาษาไทยถิ่นใต้ การใช้สำนวนไทยที่ปรากฏในบทหนังสือของหนังสือ อรมต มีวัตถุประสงค์ดังนี้

๒.๑ เพื่อศึกษาภูมิปัญญาการใช้กลบทที่ปรากฏในบทหนังสือของหนังสือ อรมต

๒.๒ เพื่อศึกษาภูมิปัญญาการใช้คำภาษาไทยถิ่นใต้ ที่ปรากฏในบทหนังสือของหนังสือ อรมต

๒.๓ เพื่อศึกษาภูมิปัญญาการใช้สำนวนไทย ที่ปรากฏในบทหนังสือของหนังสือ อรมต

๓. ขอบเขตของการวิจัย

๓.๑ ขอบเขตด้านข้อมูล

บทหนังสือของหนังสือ อรมต ที่ปรากฏเป็นเอกสารเท่าที่ผู้วิจัยสามารถจะรวบรวมได้ในปี พ.ศ. ๒๕๔๓ จำนวน ๘๒ เรื่อง คังปรากฏในบทที่ ๒

๓.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาภูมิปัญญาการใช้กลบท การใช้คำภาษาไทยถิ่นใต้ การใช้สำนวนไทยที่ปรากฏในบทหนังสือของหนังสือ อรมต ในประเด็นต่อไปนี้

๓.๒.๑ ภูมิปัญญาการใช้กลบท

๑) กลบทที่ปรากฏ

๒) ฉันทลักษณ์

๓) ตัวอย่างการใช้

๓.๒.๒ ภูมิปัญญาการใช้คำภาษาไทยถิ่นใต้

๑) คำภาษาไทยถิ่นใต้ที่ปรากฏ

๒) ความหมาย

๓) ตัวอย่างการใช้

๓.๒.๓ ภูมิปัญญาการใช้สำนวนไทย

- ๑) ส่วนวนไทยที่ปรากฏ
- ๒) ความหมาย
- ๓) ที่มา
- ๔) ตัวอย่างการใช้

๔. คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

๔.๑ ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ ความสามารถ วิธีการจัดการ จัดทำหรือสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ

๔.๒ บทหนังตะลุง หมายถึง บทประพันธ์ที่แต่งขึ้น เพื่อใช้แสดงหนังตะลุง

๕. วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเอกสารที่เป็นลายมือเขียน มีวิธีดำเนินการตามลำดับขั้นตอนดังนี้

๕.๑ ขั้นสำรวจและรวบรวมข้อมูล

๕.๑.๑ สำรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๕.๑.๒ สำรวจและรวบรวมข้อมูลบทหนังตะลุงของหนังฉิ้น อรมุต ที่ปรากฏเป็นเอกสารจากแหล่งข้อมูลต่อไปนี้

๑) บ้านหนังฉิ้น อรมุต บ้านเลขที่ ๑๑๖ หมู่ที่ ๓ ตำบลสะทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา

๒) บ้านหนังสุภาพ ชุมยวง บ้านเลขที่ ๑/๒ ซอย ๔ ถนนราษฎร์อุทิศ ๒ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

๓) สำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

๕.๒ ขั้นจัดกระทำข้อมูลและเสนอรายงาน

๕.๒.๑ รวบรวมข้อมูลการใช้กลบท คำภาษาไทยถิ่นใต้ การใช้สำนวนไทยจากบทหนังตะลุงของหนังฉิ้น อรมุต

- ๕.๒.๒ ตรวจสอบข้อมูลโดยสอบถามจากหนังสือ อรมุต
- ๕.๒.๓ นำข้อมูลทั้งหมดมาจำแนกและจัดระบบ
- ๕.๒.๔ ศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลตามประเด็นที่กำหนด
- ๕.๒.๕ เสนอผลการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์
- ๕.๒.๖ สรุปผลการศึกษาอภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

๖. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๖.๑ ทำให้ได้รวบรวมกลบท คำภาษาไทยถิ่นใต้ สำนวนไทยที่ปรากฏในบท
หนังสือของหนังสือ อรมุต อันเป็นภูมิปัญญาทางการประพันธ์และภูมิปัญญาทาง
ภาษาไทยที่เด่นยิ่งของสังคมไทยไว้เป็นระบบ
- ๖.๒ เป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนในหลายรายวิชา เช่น ลักษณะคำ
ประพันธ์ไทย ภาษาถิ่น สำนวนไทย ภูมิปัญญาท้องถิ่น ภูมิปัญญาไทย
- ๖.๓ ทำให้เยาวชนและชุมชนเห็นความสำคัญ เห็นคุณค่าของปราชญ์ชาวบ้าน
ภูมิปัญญาชาวบ้านและภูมิปัญญาไทย สนใจที่จะศึกษาเรียนรู้ อนุรักษ์สืบสานภูมิปัญญา
ชาวบ้านและภูมิปัญญาไทยมากขึ้น
- ๖.๔ ทำให้การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผลงานการประพันธ์ของหนังสือ อรมุต มี
ความสมบูรณ์เพิ่มขึ้น

๗. ข้อตกลงเบื้องต้น

๗.๑ การอ้างอิงข้อมูลจะใช้รูปแบบดังนี้ ยกข้อมูลบทหนังสือของหนังสือ
อรมุต และบอกชื่อบทหนังสือเรื่องนั้นไว้ในวงเล็บข้างล่าง ดังตัวอย่าง

“เรื่องเขาเล่าข่าวที่ลือเชื่อถือไม่ได้
ถึงน้องนางปัทมาก็ปัญญาชน
จะจับปลาเรายังหมายไม่ได้หัว
เรื่องเพียงคียบอย่าสืบสาวให้ยาววี

เพราะยังไร้หลักฐานด้านเหตุผล
มิใช่คนไร้ค่าจะราศี
เขาไม่ชั่วเราอย่าหักล้างศักดิ์ศรี
จะเข้าวิธีปากคนยาวมากกว่าปากกา

แม้ได้เห็นเด่นชัดเรื่องรักภุม
นางทรงสั่งว่าไพร่ห้ามให้ไม่นินทา

แล้วค่อยรุมกันลงซึ่งโทษา
แล้วจะกล่าวพระนางปีทมากับข้าไท”
(เจ้าแสงเพชร)

แสดงว่าข้อมูลนี้อยู่ในเรื่องเจ้าแสงเพชร
ในกรณีที่กำลังถึงชื่อเรื่องมาก่อนก็จะใช้รูปแบบเดียวกัน
ในกรณีที่ข้อมูลปรากฏในบทเกี่ยวจอบทปราชหน้าบทจะเพิ่มคำว่าบท
เกี่ยวจอบทปราชหน้าบทไว้ในวงเล็บต่อจากชื่อบทหนึ่งตระกูลเรื่องนั้นดังตัวอย่าง

“การเล่นหนังหวังให้เหนื่อนั้นเหลือหนัก
กว่าจะเป็นหนังต้องตั้งหน้าพยายาม
กลัวจะหลีกหลวมหล่นลงบนหนาม
เหมือนบันน่าน้ำเป็นตัวก็เค็มแค้น”
(ราชินีวิปโยค : บทเกี่ยวจอบ)

แสดงว่าข้อมูลนี้อยู่ในบทเกี่ยวจอบในเรื่องราชินีวิปโยค

๗.๒ แม้บทหนึ่งตระกูล ๑ เรื่องจะประกอบด้วยร้อยแก้ว และร้อยกรอง กล่าว
คือ ส่วนที่เป็นบทบรรยาย บทเจรจาจะเป็นร้อยแก้ว และส่วนที่เป็นบทขับจะเป็นร้อย
กรอง แต่บทหนึ่งตระกูลในงานวิจัยนี้จะหมายถึง บทหนึ่งตระกูลเฉพาะที่เป็นร้อยกรอง
เนื่องจากการแต่งบทหนึ่งตระกูลส่วนใหญ่ ผู้แต่งจะแต่งเฉพาะบทขับซึ่งเป็นร้อยกรอง
ส่วนบทเจรจา ซึ่งเป็นร้อยแก้วนั้น ส่วนใหญ่จะไม่แต่งไว้ผู้แสดงต้องใช้เขาวนัฏฎิภาณ
บรรยายเอง บทหนึ่งตระกูลที่ปรากฏเป็นเอกสารส่วนใหญ่ จึงเป็นร้อยกรองซึ่งผู้แต่งต้อง
คัดเลือกคำเป็นพิเศษมากกว่าร้อยแก้วจนกล่าวได้ว่าคำที่ปรากฏในบทร้อยกรอง คือ คำ
เหมาะที่อยู่ในที่ที่เหมาะสม ซึ่งพิเศษกว่าคำที่ปรากฏในบทร้อยแก้ว

๗.๓ ปกติปริมาณเนื้อหาของแต่ละบทควรจะได้ใกล้เคียงกันแต่ เนื่องจากการ
วิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยการใช้กลบท การใช้คำภาษาไทยถิ่นใต้และการใช้สำนวนไทยที่
ปรากฏในบทหนึ่งตระกูลของหนังฉิ้น อรมุต อย่างละเอียดปริมาณข้อมูลในแต่ละ
ประเด็นมากน้อยต่างกันไม่เท่ากัน ซึ่งส่งผลต่อเนื้อหาคือทำให้เนื้อหาในแต่ละบทมี
ปริมาณมากน้อยต่างกันไม่เท่ากัน

๘. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๘.๑ เอกสารที่เกี่ยวกับกลบท

สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (๒๕๔๗ : ๑๕๗) กล่าวถึงจุดกำเนิดของกลบทและความสำคัญของกลบท ว่าดังนี้

“นับเป็นขนบนิยมอย่างหนึ่งของผู้รจนากวีนิพนธ์ไทยทั้งระดับราชสำนัก และระดับท้องถิ่นที่ถือว่าการเล่นคำ เล่นกลบทและ/หรือเล่นกลอักษรเป็นกีฬาของบรรดาผู้รักกวีนิพนธ์ที่ต้องแสดงให้ปรากฏหรือประกวดประชันกันโดยปริยาย อันสำแดงถึงระดับความสามารถของแต่ละคนในด้านต่าง ๆ เช่น ฐิติศัพท์แต่ละหมวด แต่ละหมู่อย่างกว้างขวางและลึกซึ้ง ฐิติกาการเล่นคำ เล่นเสียงสัมผัสอันเป็นจารีตนิยมของกวีแต่โบราณ มีความสามารถเฉพาะตนในการประดิษฐ์การบทร้อยกรองให้ได้ทั้งอรุณ และรสตามข้อบังคับของฉันทลักษณ์ รวมถึงความสามารถในการประดิษฐ์คิดค้นรูปแบบใหม่ของกลบท และกลอักษรอันเปรียบเสมือนการสร้างนวัตกรรมใหม่ในวงการกาพย์กานท์ ทั้งนี้เพื่อสร้างพลังของกาพย์กานท์ด้านประเทืองอารมณ์ยิ่งขึ้น”

โกชัย สาริกบุตร (๒๕๑๘ : ๑ - ๑๘๘) ได้ศึกษากลบทที่ปรากฏในกวีนิพนธ์ไทย สรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

กวีไทยคงได้แบบอย่างกลบทมาจากคัมภีร์อรรถศาสตร์ ซึ่งเป็นตำราการประพันธ์ของอินเดียมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น มีวรรณคดีไทยหลายเรื่องที่มีการแต่งในลักษณะของกลบทแทรกอยู่เป็นตอน ๆ เช่น ลิลิตโองการแช่งน้ำ ลิลิตยวนพ่าย ลิลิตพระลอ กำสรวลศรีปราชญ์ อนิรุทธคำฉันท์ คำฉันท์ดุขฤ์สังเวทกล่อมช้าง สมุทโฆษคำฉันท์ กาพย์ห่อโคลงของพระศรีมโหสถ บทนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์ บทนิพนธ์ของสุนทรภู่ บทนิพนธ์ของสมเด็จพระปฐมอนุชิตชินโรส บทละครเรื่องพระมเหศวร โคลงโลกนิติ กลบทปรากฏอย่างชัดเจนในจินตนิมิต ซึ่งเป็นแบบเรียนเล่มแรกของไทย มีวรรณคดีไทยหลายเรื่องแต่งเป็นกลบท เช่น โคลงอักษรสามหมู่ กลบทศิริวิบูลกิตติ์ ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน โคลงฉันท์ปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน กลบทสุภาสิต กลบทที่ปรากฏในวรรณคดีไทยอาจจำแนกได้เป็น ๒

ประเภท คือ ประเภทกำหนดข้อบังคับเพิ่มเติมมากกว่าปกติ และประเภทซ่อนรูปแบบ และวิธีอ่านซึ่งบางที่เรียกว่ากลอักษร

อุดม หนูทอง (๒๕๓๔ : ๑ - ๓๐) ได้ศึกษาขสภิต (กลบทศิริวิบูลภิตติ) ที่มีอิทธิพลต่อการใช้กลอนของหนังสือสรุปผลการศึกษาค้นคว้าได้ดังนี้

อิทธิพลของขสภิตที่มีต่อการใช้กลอนของหนังสือสรุปปรากฏใน ๔ ลักษณะดังนี้

๑) หนังสือสรุปนำตัวบทจากขสภิตไปใช้โดยตรงซึ่งปรากฏหลายตอน เช่น ตอนไหว้ครู ตั้งนามเมือง ออกทเวา ชมโฉม ทำนายฝัน จัดเตรียมทัพ ตั้งทัพล้อมเมือง ชมป่า รำพึงรำพัน ขับกล่อม โกรธแค้น ตั้งตั้งจ้อธิษฐาน ๒) หนังสือสรุปนำรูปแบบฉันทลักษณ์ไปใช้ซึ่งมีหลายชนิด เช่น สิบแปดสบบึงใช้ในบททเวา บทอศจรรย์ นาคบริพันธ์ ใช้ในบทรามสูร อักษรบริพันธ์ใช้ในบทชมโฉม ครอบจักรวาลใช้ในบทชมโฉม อักษรล้วนใช้ในบทชมป่า ๓) หนังสือสรุปพัฒนารูปแบบกลอนใหม่ ๆ ขึ้นใช้ซึ่งมีหลายลักษณะ เช่น คำคอนหรือกลอนสี่ ซึ่งน่าจะพัฒนามาจากกลบทนารายณ์ทรงเรื้อง และจตุรงค์ นายกใช้ในบทชมโฉม บทสอน บทยักษ์บ้า บทสมห้อง(บทสังวาส บทอศจรรย์) บทยักษ์จับสัตว์ กลอนคำตายใช้ในบทโกรธ บทตั้งเมือง บทยักษ์ กลอนประดับใช้ในบทยักษ์บ้า กลบทอื่น ๆ เช่น กลบทกบเดินเห็นฝูงกินนรของหนังสือประวิง หนูเกื้อใช้ในบทบรรยาย กลบทพยัคฆ์ข้ามจักรวาลของหนังสือประวิง หนูเกื้อใช้ในบทบรรยาย ๔) หนังสือสรุปนิยมใช้กลอนบางคำบางวรรคเช่นเดียวกับที่ปรากฏในขสภิต ซึ่งปรากฏมากเช่น อดีตเตแต่นานนิทานหลัง มาจักกดับจับกล่าวเรื่องราวหลัง ฯลฯ

เนื่องจากขสภิตมีอิทธิพลต่อหนังสือสรุปเป็นอย่างมาก และเป็นเวลายาวนานจึงสรุปได้ว่าขสภิตเป็นตำรากลอนหนังสือสรุป

สุริวงค์ พงศ์ไพบุณย์ (๒๕๔๗ : ๑๕๕ - ๑๖๐) ได้ศึกษา “ขสภิต” ที่สัมพันธ์กับหนังสือสรุปและสรุปผลการศึกษาค้นคว้าว่าดังนี้

“กลบทเรื่อง “ยศกิด” มีความสำคัญต่อวงการหนังสือสูงภาคได้อย่างยิ่ง เพราะเป็นแบบอย่างของการใช้กลอนของรูปหนังสือสูงบางตัว ที่มีลักษณะนิสัยและลีลาการขีดเฉพาะตัวนั้น ๆ โดยใช้กลบทบางชนิดสำหรับพากย์และขีดทำให้เกิดบรรยากาศและลีลาเฉพาะโดดเด่นยิ่งขึ้น เช่น กลบทสะบัดสะบั้งเหมาะสำหรับขีดรูปพระเทวคา (พระอินทร์) พญาครุฑหรือรูปยักษ์ กลบทอักษรกลอนตายเหมาะสำหรับขีดรูปยักษ์ ใช้กลบทจรุงเสนาและกลบทนารายณ์ทรงเครื่องขีดรูปนางหรือชมความงามต่าง ๆ ใช้กลบทกบเต็นต์อ้อยหอยขีดรูปปราชญ์หน้าบท ใช้กลบทมธุรสวาทีขีดรูปเจ้าเมือง การเลือกบทขีดรูปหนังสือสูงแต่ละอย่างดังกล่าวแล้วกลายเป็นขนบนิยมหรือจารีตประเพณีของหนังสือสูงสืบต่อมาจนปัจจุบัน”

๘.๒ เอกสารที่เกี่ยวกับภาษาถิ่นและภาษาไทยถิ่นใต้

เปลื้อง ณ นคร (อ้างถึงในภิญโญ จิตธรรม ๒๕๑๗ : หน้าคำนิยาม) ได้กล่าวถึงลักษณะความหมาย ความสำคัญของภาษาถิ่นและความสำคัญของการศึกษาภาษาถิ่นไว้ดังนี้คือ

“ภาษาไทยที่เราใช้อยู่ในพระนครเป็นภาษากลาง ซึ่งเราถือกันว่าเป็นภาษามาตรฐานและเป็นภาษาราชการแต่ไกลออกไปจากพระนครยังมีภาษาประจำพื้นเมืองใช้พูดจากันในระหว่างคนพื้นเมือง เรียกว่าภาษาถิ่น คนพื้นเมืองนั้น ๆ ยังมีคนในหมู่บ้าน ตำบลย่อย ๆ ซึ่งพูดภาษาของตำบลท้องถิ่นนั้น ซอยลงไปอีกนี่เป็นภาษาถิ่นย่อย คนที่พูดภาษาถิ่นและภาษาถิ่นย่อยมีจำนวนมากว่าคนที่พูดภาษากลางหลายเท่า และภาษาถิ่นนี้เป็นภาษาดั้งเดิมของไทย มีอยู่ไม่น้อยที่กวีแต่ก่อนนำมาใช้แต่งบทกวี กล่าวได้ว่า กวีนิพนธ์เก่า ๆ มีภาษาถิ่นปนอยู่ทุกเรื่องมากบ้างน้อยบ้าง...การศึกษาเรื่องภาษาถิ่นจึงเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง การเก็บและรักษาภาษาถิ่นไว้ก็ยิ่งเป็นเรื่องสำคัญ เป็นการรักษาทรัพย์สินในรูปภาษา เป็นทางนำไปแลเห็นวัฒนธรรมและความคิดอ่านของคนในท้องถิ่นนั้น ๆ”

อัครา บุญทิพย์ (๒๕๓๕ : ๑) ได้กล่าวถึงความหมายและประโยชน์คุณค่าของการศึกษาภาษาถิ่นไว้ดังนี้

ภาษาถิ่น หมายถึง ภาษาสาขาย่อยของภาษาใดภาษาหนึ่งซึ่งมีความแตกต่างกับภาษามาตรฐานในด้านระบบหน่วยเสียง หน่วยคำ และกลุ่มคำอยู่บ้างแต่โครงสร้างหลักหรือลักษณะส่วนใหญ่ จะยังคงมีความคล้ายคลึงกับภาษามาตรฐาน ซึ่งเป็นภาษาหลักที่ใช้สื่อสารอย่างเป็นทางการเป็นแบบแผนของคนในชาตินั้น ๆ

การศึกษาภาษาถิ่นจะช่วยให้ผู้ศึกษาเกิดความเข้าใจ ความเป็นมาของภาษาอันเป็นวัฒนธรรมแขนงหนึ่งของชาติ เข้าใจในเรื่องของความเปลี่ยนแปลงของภาษาทั้งในเรื่องของเสียงและความหมายของคำอันเป็นไปตามหลักเกณฑ์ทางนิรุกติศาสตร์ ทำให้เกิดความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่นของสังคมผู้ใช้ภาษาท้องถิ่นนั้น เป็นประโยชน์ในการติดต่อที่สื่อสารกับผู้ใช้ภาษาถิ่น เป็นประโยชน์ในการศึกษาหาความหมายของคำเก่าที่ปรากฏในวรรณคดี เพราะคำในวรรณคดีบางคำได้เลิกใช้หรือไม่ก็เปลี่ยนแปลงความหมายต่างไปจากที่ใช้ในภาษามาตรฐาน แต่ยังคงมีใช้ในภาษาถิ่นและที่สำคัญที่สุดคือการศึกษาภาษาถิ่นจะช่วยให้เจ้าของภาษาตระหนักเห็นคุณค่าในวัฒนธรรมและภาษาถิ่นของตนอันเป็นเอกลักษณ์และรากฐานของวัฒนธรรมโดยส่วนรวมของคนในชาติ

ช่อนกลิ่น พิเศษสกุลกิจ (๒๕๑๑ : ๓๕๓ - ๔๐๒) ได้เขียนเอกสารเรื่องภาษาถิ่น ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการศึกษาภาษาถิ่นไว้ ๖ ประการคือ ๑) ทำให้เข้าใจความเป็นมาของภาษา ๒) เข้าใจเรื่องการกลายของภาษาและการกลายเสียง และการกลายความหมายของคำ อันเป็นไปตามหลักเกณฑ์ทางนิรุกติศาสตร์ ๓) เป็นแนวทางสันนิษฐานเสียงพยัญชนะและวรรณยุกต์ของภาษาไทยกลางในปัจจุบัน ซึ่งภาษาถิ่นยังคงรักษาไว้ ๔) เป็นประโยชน์ในการศึกษาความหมายของคำบางคำที่ไม่มีใช้ในภาษาไทยกลางปัจจุบัน แต่ปรากฏใช้ในคำสอน ซึ่งเป็นภาษาถิ่น เช่น อ้วนพี เสือสาค ดัดสิน ฯลฯ ๕) ในการศึกษาภาษาถิ่นเปรียบเทียบกับตามแนวภาษาศาสตร์ นักภาษาศาสตร์สามารถเทียบเสียงสร้างคำไปหาคำเดิมในภาษาเดิมได้ ๖) เป็นประโยชน์ในการสอนเด็กที่พูดภาษาถิ่นและสามารถแก้ไข

ข้อบกพร่องของเด็กที่ออกเสียงภาษากลางไม่ชัด นอกจากนี้ยังกล่าวถึงการแบ่งภาษาถิ่น หน่วยเสียงของภาษาถิ่นเชียงใหม่ ภาษาถิ่นอุบลราชธานี ภาษาถิ่นสงขลา การกลายความหมาย ภาษาถิ่นในวรรณคดี ซึ่งได้กล่าวถึงคำภาษาถิ่นได้ที่ปรากฏในวรรณคดี หลายคำ เช่น หัว (หัวเราะ) เช่นในลิลิตพระลอว่า “ปู่หัวอยู่เยะแ้ม ซ้อยว่าสองแสลัม ย่าร้อนใจเจือ” ย่าง (ก้าว เดิน) เช่นในลิลิตพระลอว่า “ไปสองสามย่างแล้วเหลียวมา เล่านา” ยัง (อยู่ มี) เช่นในมหาชาติคำหลวงว่า “ผลาหารยังมาก ลูกไม้ภาคพอนัน” กรวม (สวม) เช่นในมหาชาติคำหลวงว่า “จึงใส่สรวมกรวมคอสุนัขล่าเนื้อไว้ให้หมค” จ้าน (มาก) เช่นในเสภาขุนช้างขุนแผนว่า “ขุนศรีวิชัยตกใจจ้าน” ได้แรง (สบาย ถึงใจ) เช่นในลิลิตพระลอว่า “นวดยาได้แรงอ้า อ่อนรู้ถนอม” ถิว (ขว้าง) เช่นในลิลิตโองการแข่งน้ำว่า “ฟ้าจรโลดถิวขวาน” ตินนอน (ทิศเหนือ) เช่น ในศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหงว่า “เบื้องตินนอนเมืองสุโขทัยมีตลาดมีปสาน” เหล่านี้เป็นต้น

น.อุไรกุล (๒๕๒๑ : ๑ - ๖๘) ได้รวบรวมคำภาษาไทยถิ่นใต้เปรียบเทียบกับคำภาษาไทยมาตรฐาน (ภาษากลาง) แต่งเป็นกลอนสุภาพจำนวน ๖๔ หน้า มีคำภาษาไทยถิ่นใต้ไม่น้อยกว่า ๒๗๐๐ คำ

พ่วง บุษรารัตน์ (๕ อ้างถึงในเกษม ขนานแก้ว. ๒๕๓๒ : ๔๖๑ - ๔๗๑) เขียนบทกลอนสั้น ๆ ชื่อ “ภาษาภาคใต้” ได้กล่าวถึงคำภาษาไทยถิ่นใต้ไว้ไม่น้อยกว่า ๑๘๐ คำ เช่น สกมก (สกปรก โสโครก) ส้อตี (จุนตี) ราสา (มาก) จี้กรรา (น้ำสกปรกที่อยู่ใต้ถุนครัว) เต็ด (เล็กน้อย นิดเดียว) เหม็งผรา (เขม่าควันที่จับตามผราคือชั้นวางของที่อยู่เหนือเตาไฟ) สุพรรณ (กำมะถัน) หลุมตุม (รุ่มร่ามรุงรัง หลวมไม่พอดี) อุทาม (เข้าระหว่างกลาง ไม่พอดี) ौरส (คุยอวด) โอกโหยก (เรื่องมาก ชักช้า เข้าชีโยเย) ทำมรวน (ทำให้จำ ทำให้น่าหัวเราะ) เคง (หวอด) เบ็ดหัว (ศิระะ) ไฟตบ (ตะบันไฟ) พอม (พอง ใหม้) แหม็ง (ขมิขมัน รีบเร่ง) ผลาว (เร็วปรือ ค่อง ไม่ติดขัดเลย) ย้งหยาว (รั้งหยาว หงุดหงิด) แห่ล็กโคน (ตาปู) พาดัน (พาด ขวาง) พร้ม (เคลิ้มหลับ) เสดสา (ยากลำบาก เวทนา) จี้เล้งจี้เท่ง (ไม่เป็นชั้นเป็นอัน ไม่เป็นสาระ

ไม่สำคัญ) ยกหอพาย (ยกหอพายหนีตามผู้ชายไป) ชับซึก (กระชับ มั่นคง แข็งแรง)
หวาก (น้ำตาลเมา กะแซ่) ทำเฒ่า (ทำตัวเป็นผู้ใหญ่ ทำเป็นผู้รู้) ฯลฯ

นพพร คำนสกุล (๒๕๑๘ : ๕๕ - ๑๐๕) ได้ศึกษาวิเคราะห์การใช้คำภาษาไทย
ถิ่นใต้ที่ปรากฏในวรรณกรรมเพลงลูกทุ่งของจูเลียม กิ่งทอง พบว่ามีการใช้คำภาษาไทย
ถิ่นใต้ ๒๕ คำ เช่น เกิด (คลอด) จี๊คร้านอีเหมร่อ (จี๊เกียจจะยุ่งเกียจ) คะลุย (มาก) จิงหู
(มาก) ทำพรีอ (ทำอะไร) ทำพรีอมันเหลา (ก็จะทำอะไรได้เล่า) นกพลัด (มาคน
เดียว) นุ้ย (สรรพนามบุรุษที่ ๑ และ ๒) บ้านเรา (บ้านเกิดเมืองนอนของเรา) ไม่หอน
(คำปฏิเสธ ไม่เคย) แผลง (พูด กุย) หวังเหวิด (เป็นหวัง คิดถึง) เอา (เอา ตกลง
มีเพศสัมพันธ์กัน)

เกษม ขนาบแก้ว (๒๕๔๗ : ๓๕๕ - ๔๐๑) ได้ศึกษาการใช้คำภาษาไทยถิ่นใต้ที่
ปรากฏในบทเพลงของดอกหญ้า นางเมิน พบว่ามีการใช้คำภาษาไทยถิ่นใต้ไม่น้อยกว่า
๒๒๓ คำ เช่น ภายหลาย (ตะเกียดตะกาย) แดกเลือด (รับประทานอาหาร) แซบ (ริบ)
มูสัง (อีเห็น เสือปลา) โหมระ (จี๊เหร์ อับลักษณ์) พุงปลา (ไตปลา) สือกเล็ก
(เล็กน้อย ไม่เป็นจีนเป็นอัน) เคือก (อึก) ฮวน (รบกววน) เมล่อ (โง่ เซ่อ) หรืองแหริง
(ร้าย จี๊รว จี๊เหร์) แจ็ก ๆ (มากยั่วเย้า เปียกแฉะ) พลือก (กะลามะพร้าว) พรีอโน้ (รู้สึก
อย่างไรก็ไม่รู้ รู้สึกพิกล ๆ) ไม่ครบหูน (ไม่เต็มเต็ง) หายหุดคุดบ้อง (หายพันไปเลย)
ง่อง (เงื่องหงอย) กางกลาง (เกะกะ เกร) ก्लीอกแกล็ก (เสียงดังเช่นนั้นไปปิ่น)
มั่งมิ่ง (พลบค่ำ) น้ำซุบ (น้ำพริก) ตาแห (ตาอยู่ไม่นิ่ง ตาซุกซน) อ้อร้อ (ระริระริก)
หวังเหวิด (เป็นหวัง) แผล้ง (ภาษาละไสน้ำ) แม่เฒ่า (ยาย) ใต้แรงอก (สะใจ) ราร่า
(รุ่มร่ามรุงรัง) ซ็องค็อง (คือร้อน) กุบกับ (ริบร้อน ริบเร่ง) ชับซึก (แข็งแรง มั่นคง)
แตก (คิ่น) อาด (กระสัน) ทำแตก (ประชด) จอก (แก้วน้ำ) เปลว (ป่าช้า) ฯลฯ

ชวน หลีกภัย (๒๕๓๕ : ๒๕) ได้สรุปคุณค่าของภาษาถิ่นว่าดังนี้

“ภาษาถิ่นทุกภาษามีความไพเราะ มีความรู้สึกซึ่งและมีความงดงาม ซึ่งยากที่จะหาคำใดมาเปรียบเทียบได้ ยกเว้นแต่คนในถิ่นที่เข้าใจภาษาแล้วก็เรียนรู้ภาษาอื่นมาเปรียบเทียบ คนในถิ่นเองอาจจะไม่รู้ความไพเราะของคำที่ตัวใช้อยู่ทุกวัน ถ้าไม่เรียนรู้ภาษาอื่นเข้ามาเปรียบเทียบ แต่ว่าโดยหลักแล้วจะไม่มีคำอธิบายใด ๆ ในภาษาอื่นที่จะมาให้ความหมายที่ชัดเจนเท่ากับภาษาถิ่น ซึ่งสั้นย่อ ๆ กินความหมายมาก มันมีผลไปถึงเรื่องของการใช้กาพย์ กลอน ภาษากลางไม่มีวันที่จะขับออกมาเป็นเพลงบอก เป็นกลอนหนึ่งตะลุงหรือโนรา ได้ไพเราะเท่ากับภาษาถิ่น คำว่า “ทำอะไร” จะไม่มีความไพเราะเท่ากับ “ทำไหร” ในภาษาใต้ คำว่า “พูด” จะไม่มีความหมายลึกเท่ากับคำว่า “แหลง” ในภาษาใต้ เช่นเดียวกับคำว่า “พูด” ในภาษากลางคงจะให้ความหมายเท่ากับคำว่า “เว้า” คำว่า “อู้” ในภาษาอีสานหรือภาษาของพี่น้องทางเหนือของเราไม่ได้”

ฐะปะนีย์ นาครทรรพ (๒๕๓๕ : ๔๒ - ๔๓) ได้สรุปคุณค่าของภาษาถิ่นไว้ ๔ ประการ คือ

๑) คุณค่าด้านการสื่อสาร เมื่อคนในท้องถิ่นเดียวกันพูดภาษาถิ่นเหมือนกัน การสื่อสารก็ดำเนินไปได้ด้วยดีจะพูดอะไรก็รู้เรื่องและเข้าใจกันดี

๒) คุณค่าด้านจริยธรรม ภาษาถิ่นได้ช่วยรักษาคำสอนต่าง ๆ ของบรรพชน และช่วยสืบทอดคำสอนนั้น ๆ สู่อนุชน

๓) คุณค่าด้านวรรณศิลป์ กวีท้องถิ่นได้ใช้ภาษาถิ่นสร้างสรรค์ กวีนิพนธ์ท้องถิ่น วรรณกรรมท้องถิ่นไว้เป็นจำนวนมาก

๔) คุณค่าทางคติชนวิทยา ภาษาถิ่นได้บันทึก และสืบทอดเรื่องราวของชาวบ้านไว้หลายด้าน เช่น ความเชื่อ ประเพณี เพลงกล่อมเด็ก ภาษิต ปริศนา คำทาย

สรุปได้ว่าภาษาถิ่นเป็นภาษาที่มีความสำคัญ มีคุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรมเป็นอย่างยิ่ง เป็นภาษาที่ชาวบ้าน ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ในสังคมใช้พูดจาสื่อสารกัน เป็นข้อมูลทางภาษาและวัฒนธรรม มีนักวิชาการและปราชญ์ชาวบ้านหลายคนได้รวบรวมศึกษาภาษาไทยถิ่นได้ มีการศึกษาวิเคราะห์การใช้คำภาษาไทยถิ่นได้ ที่ปรากฏในวรรณ

คดีไทยและบทเพลงลูกทุ่งไทยภาคใต้อยู่บ้าง แต่ยังไม่ปรากฏว่ามีการศึกษาวิเคราะห์การใช้คำภาษาไทยถิ่นใต้ที่ปรากฏในบทหนังสือของหนังสือ อรมุต อย่างจริงจัง

๘.๓ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับสำนวนไทย

ราชบัณฑิตสถาน (๒๕๔๐ : ๑ - ๑๐๕) ได้รวบรวมภายิต คำพังเพย สำนวนไทยจากพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๒๕ จัดพิมพ์เผยแพร่ในปี พ.ศ. ๒๕๒๕ มีภายิต คำพังเพย สำนวนไทย รวม ๘๓๔ สำนวน

กาญจนาคพันธุ์ (๒๕๑๕ : ๑ - ๑๒๖๖) ได้ศึกษารวบรวมสำนวนไทยจากเอกสารต่าง ๆ ไว้ ๑๘๑๖ สำนวนอธิบายความหมาย ที่มา พร้อมทั้งยกตัวอย่างการใช้สำนวนนั้น ๆ โดยการคัดข้อความที่มีสำนวนนั้น ๆ ปรากฏอยู่เอกสารชิ้นนี้ได้เผยแพร่ทางสถานีวิทยุกระจายเสียงและได้จัดพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๑๓

วัชร รมยะนันท์และญาติ อรุณเวช (๒๕๓๘ : ๑๕๓) - ๒๐๑) ได้ศึกษาวิเคราะห์สำนวนไทยที่ปรากฏในบทสักวาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๓ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงปัจจุบัน พบสำนวนไทย ๖ สำนวน คือ ๑) น้ำกลิ้งบนใบบัว (จิตใจรวนเรไม่แน่นอน) ๒) แมงเม่าบินเข้ากองไฟ (ร่นเข้าหาที่ตาย) ๓) สาวไส้ (เอาความลับมาแฉเปิดเผยให้คนทั้งหลายรู้เรื่อง) ๔) อคใจได้เป็นพระ (การใช้ความอดทนและความอดกลั้นระงับความโมโหโทโสได้นั้นเป็นสิ่งประเสริฐ) ๕) เส้นผมบังภูเขา (เรื่องที่เล็กน้อยมาทำให้หลงไป จนไม่สามารถมองเห็นเรื่องใหญ่หรือเรื่องที่ต้องการได้) ๖) เอามือเข้าปาก (อยู่นิ่งเฉยไม่ทำอะไรเลยแม้แต่อย่างเดียว นิ่งเฉยไม่ต่อสู้)

เพ็ญแข วัฒนสุนทร (๒๕๒๒ : ๑ - ๑๕) ได้ศึกษาวิเคราะห์คำนิยมในสำนวนไทย โดยศึกษาจากสำนวนไทย (สุภาษิตไทย สำนวนไทย) ๑๐๔๑ สำนวน พบว่าสังคมไทยมีคำนิยม ๑๕ ประการดังนี้ ๑) ยึดหลักจริยธรรมและคุณธรรมคำสอนตามแนวปรัชญาของพระพุทธศาสนา ๒) ยกย่องอำนาจ ยศศักดิ์ ชาติภูมิ ตำแหน่ง ฐานานุรูป

และเผ่าพันธุ์ ๓) ยกย่องผู้มีอาวุโส ครูบาอาจารย์ นักปราชญ์ ผู้รู้ และสนับสนุนการเล่าเรียนวิชาการศึกษาอบรมของกุลบุตร ๔) นิยมความสุภาพอ่อนโยนไม่ชอบความก้าวร้าวมุทะลุ ไม่ตัดรอนหักหาญน้ำใจกัน มีความเมตตากรุณาและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ๕) ชอบชีวิตง่าย ๆ รักความสันโดษ มักน้อยหาความสุขจากความกลมกลืน ๖) รักหน้ารักเกียรติยศ ชอบความมีหน้ามีตา ๗) กตัญญูกตเวที ๘) เทิดทูนสถาบันกษัตริย์ ๙) รักพวกพ้อง ใจนักเลง ๑๐) รู้จักที่ค่าที่สูง มีความเกรงใจ มีความอดกลั้น ๑๑) รู้จักประสานประโยชน์ ประนีประนอม ๑๒) ให้ความสำคัญแก่บุรุษมากกว่าสตรี ๑๓) ยอมรับธรรมชาติหรือเคราะห์กรรม ๑๔) เห็นความสำคัญของการพูด ๑๕) ชอบความสนุกสนาน หรรษา โอ้อ้อ ทำอะไรใหญ่โต ใจกว้าง ๑๖) ยกย่องเงินและความมั่งคั่ง ๑๗) นิยมอาชีพสบาย งานเบา ชอบอาชีพรับราชการ รักความสวยงามประณีต ๑๘) รักความเป็นไทย ความมีอิสระเสรี ความสะดวกสบาย ๑๙) ให้อภัยง่าย ลืมง่าย ไม่ผูกพยาบาท อะลุ่มอล่วย ออมชอม ปรับตัวเก่ง ไม่สนใจสิ่งเล็กน้อย

ศักดิ์ศรี แยม้นัดดา (๒๕๔๒ : ๑ - ๑๔๘) ได้ศึกษารวบรวมและอธิบายสำนวนไทยที่มาจากวรรณคดีไว้ ๕๘ สำนวนคือ กกชนาก (ศรีป้ากอกเหมือนกกชนาก) กระจายต้นตุม กล้องดวงใจ กลิ้งพูด กากิ กาดาวแวเห็นธนู กิ่งกำได้ทอง กินจนพุงแตก (กินจนท้องแตกตาย) กุมภกรรมทนต์น้ำ ขอมคำคืน ขึ้นคั่นจิว ขึ้นสวรรค์ทั้งเป็น เข็นครกขึ้นภูเขา เขียวเหมือนพระอินทร์ จองถนน ใจเป็นพระแม่คงคา ชักแม่น้ำทั้งห้า ช้าง งารี ชูบตัว เขียน ดอกพิกลุ่ร่วง ตคนรกทั้งเป็น ต้องศรทามเทพ ทรพี (ลูกทรพี) ทูษณ์ขจรตรีเศียร น้ำบ่อน้อย นางกระเชอกันร้ว บัวได้น้ำ ปล่อยม้าอุปการ ไปไหว้พระจุฬามณี ผีเสื้อสมุทร พระมาลัยมาโปรด พระรามเดินดง พระอภัย พาลีสองหน้า มโนสารเร่ มารผจญ ยักษ์ลักมาลึงพาไป อย่างสามขุม แย่งกันเป็นศพมอญ ราชรถมาเกย ร้อนอาสน์ ลาในหนังราชสีห์ วัศรอยเท้า วันทองสองใจ ว่าแต่เขาเอิเหนาเป็นเอง วิมานฉิมพลี ศรีศิลป์ไม่กินกัน สิ้นรถสิ้นทศโยธา สิบแปดมงกุฎ เสือเฒ่าจำศีล หนุมาณคลุกฝุ่น เหาะเกินลงกา เห็นกงจักรเป็นดอกบัว แหม่มลังกา (แหม่มพระอภัย) องคตพคหาง อุ้มสม เอะอะมะเหิง

ไพโรจน์ อยู่มณเฑียร (๒๕๔๐ : ๑๕ - ๑๕๑) ได้ศึกษาสำนวนไทยจำนวน ๑๖๓ สำนวนในประเด็นความหมาย ความเป็นมา โอกาสที่ใช้พร้อมทั้งยกตัวอย่างการใช้สำนวนนั้น ๆ

คณัฏ เมธิตานนท์ (๒๕๔๑ : ๑ - ๕๖) ได้ศึกษาสำนวนไทยในประเด็นความหมายและที่มาของสำนวนนั้น ๆ โดยศึกษาจากสำนวนไทยไม่น้อยกว่า ๔๐๐ สำนวน

เอกรัตน์ อุดมพร (๒๕๔๓ : ๑ - ๓๐๓) ได้ศึกษารวบรวมสำนวนอุปมาอุปไมยที่ปรากฏในวรรณกรรมไทยไว้ ๒๐๐๐ สำนวนพร้อมอธิบายความหมายและยกตัวอย่างการใช้อุปมาอุปไมยนั้น ๆ

วิไลลักษณ์ เล็กศิริรัตน์ (๒๕๓๕ : ๓๕ - ๒๔๕) ได้รวบรวมสำนวนไทยถิ่นใต้ไว้ ๖๔๓ สำนวนและศึกษาวิเคราะห์ความหมายและความสัมพันธ์ระหว่างสำนวนเหล่านั้นกับวัฒนธรรมด้านอื่น ๆ ของสังคม เช่น กล้าหน้าหม้อ (ทำที่เป็นขยันเมื่อเห็นว่าจะมีผลตอบแทน) กวางเข้าไร่ ไปทำไร่ที่นา (แก้ปัญหาไม่ตรงจุด) กินคำรั้ว ทำค่าไม้ไท้ (กินมากกว่าทำ) กินเขยนกกรง (คนชนบทที่อยู่ห่างไกลความเจริญ) กินเหนียว (แต่งงาน) ขันนอกป้อ (ดีแต่พูด) จี๋หมิ่นไม่ทันหล่นจากหัว (ยังเป็นเด็ก) เข้าหวางวัด หวางบ้าน (ครึ่ง ๆ กลาง ๆ ไม่พอดี) ไชแยงล่อง (หาเรื่องเดือดร้อนใส่ตน) เจ็บใจเรือคเอาไฟเผาเริน (แก้เกินเหตุ) ชักหน้าเข้าหว่างขา (งอน) ช้างแล่นอย่าขูงหาง (อย่าขัดขวางผู้มีอำนาจ) ชื่อเหมือนกริช (ไม่สุจริต) ได้กินน้ำแกง (ได้ฟังพาอาศัย) ต้มสามน้ำไม่เปื้อย (ซำซัดขาด ไม่กระฉับกระเฉง) ต่อหน้าบัง ลับหลังแขก (ต่อหน้าทำอย่างหนึ่งลับหลังทำอีกอย่างหนึ่ง) ตามใจปากยากถึงวาน (เห็นแก่กินมักจะเดือดร้อน) ตีเมียอย่าคูหน้า ฟันพร้าวอย่าคูคม (จะทำสิ่งใดตัดสินใจให้เด็ดขาด) ทำโหรให้ถามพระเสียมั่ง (จะทำการสิ่งใดให้ปรึกษาผู้รู้เสียก่อน) นอนแอบบไลวก (นอนกับภรรยาท้องแก่) น้ำเต้าล่ำมา จี๋พร้าวล่ำไป (ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อซึ่งกันและกัน) โนราปลูกโรงเอง (ไม่มีศักดิ์ศรี ไม่มีคนยอมรับ) บัคราด (เลิกล้มสัญญา เลิกคบ) ปล้ำเหมือนเสือกินเต่า

(ใช้ความพยายามอย่างยิ่ง) ปากว่า มือใส่เล็บ (ปากพูดมือทำ อย่าให้เวลาสูญเปล่า) เป็นพ่อหลวงห่มวรรณ (ทำตัวไม่เหมาะสมกับสภาพของตน) พูดไม่ใส่คัก (พูดไม่หยุด พูดมาก) ยักหนัก (เล่นตัว) เรือร้ายเอาแต่เหล็กโคน (ให้รู้จักเลือกเอาแต่สิ่งที่มีประโยชน์) ลูกขวาน (สมุน ผู้ใกล้ชิด) ลูกนอกเต้า ข้าวนอกหม้อ (ประพาศพิศ ผ่าพันธุ์) หงอนใหญ่กว่าหัว (ทำอะไรเกินฐานะ) หมาไข่ไก่เกิด (สิ่งที่เป็นไปไม่ได้) หมาไม่ได้กินกากพร้าว (ชี้เหนียว ไม่ได้แต่งงานตามประเพณี) หางเต่าค่ากับหางแตน (นิสัยไม่ดีพอ ๆ กัน) เขยียบลูกนาวกัน (เป็นศัตรูกัน) อย่างคนดินถมปลวก (อย่าเอาทรัพย์หรือสิ่งของจากคนที่มีน้อยไปให้แก่คนที่มียากกว่า)

เกษม ขนบแก้ว (๒๕๔๗ : ๔๐๑ - ๔๐๒) ได้ศึกษาการใช้สำนวนไทยที่ปรากฏในบทเพลงของคอกหญ้า นางเมิน พบว่ามีการใช้สำนวนไทยไม่น้อยกว่า ๑๕๖ สำนวน เช่น กรวดน้ำคว่ำขัน กระดังงาลนไฟ กระตุกขั้คมัน กลับตาลปัตร ข้าวใหม่ ปลามัน จิงก็ราชำก็แรง ขึ้นคาน เข้าป่าจวนค้ำ เข้ายา คลุมดูงชน คอยเหมือนข้าว คอยฝน จระเข้ขวางคลอง จับปลาทรายได้ปลาชีว ซื่อควายในหนอง ซื่อเรือเก่าต้องเอาตาปู เฒ่าหัวงู คินพอกหางหมู เดินฉัดหัวน ดัดหางปล่อยวัด ถ่านไฟเก่า ถึงเคยถึงเกลือ ทำนาบนหลังคน ทำหมาหยอกไก่ น้ำขึ้นให้รีบตัก น้ำแรกแตกเหมือง เป็นทองแผ่นเดียวกัน ผ้าเหลืองร้อน ผิดคั้งเปล่า พระรามเดินดง พายเรือในอ่าง พูดน้ำไหลไฟดับ พูดบางกอกออกบางกล้า พูดเป็นค้อยหอย ฟังหูซ้ายออกหูขวา ไฟลามเอาน้ำมันราคา ม้าคิดกะโหลก มือถือสาปากถือศีล ไม่กลัวตั้นจิว ไม่เอาถ่าน ย้อมแมวขาย ล้วงคองูเห่า ลูกชี้หม้อไม่ทันคำ เลยเพล เลิกนั้กม้กได้แระ วั้วแก่ชอบกินหญ้าอ่อน ว่าแต่เขาอิเหนาเป็นเอง เศรษฐีเพิ่งพูดตุดเทิงแตน หมาเห่าเครื่องบิน หวันขึ้นข้างตก หางเต่าค่ากับหางแตน เห็นช้างจี้จี้ตามช้าง อมพระมาพูด ฯลฯ

สรุปได้ว่า มีการรวบรวมสำนวนไทย ซึ่งรวมทั้งภาษิต คำพังเพย และมีการศึกษาวิเคราะห์สำนวนไทยในประเด็นต่าง ๆ เช่น ความหมาย ประวัติความเป็นมา ค่านิยม ความสัมพันธ์กับวัฒนธรรม มีการศึกษาวิเคราะห์สำนวนไทยที่ปรากฏในบทสัทวา สำนวนไทยที่มาจากวรรณคดี สำนวนไทยที่ปรากฏในบทเพลงลูกทุ่งภาคใต้ แต่

ยังไม่ปรากฏว่ามีการศึกษาวิเคราะห์สำนวนไทยที่ปรากฏในบทหนังตะลุงของหนังฉิ้น
อรมุด

๘.๔ เอกสารที่เกี่ยวกับการศึกษาประวัติและผลงานบทหนังตะลุงของหนังฉิ้น อรมุด

อุดม หนูทอง (๒๕๒๕ : ๘๘๑ - ๘๘๒) ได้เขียนประวัติและผลงาน
วรรณกรรมหนังตะลุงของหนังฉิ้น อรมุด ลงในสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ.
๒๕๒๕ เล่ม ๓ สรุปได้ว่าหนังฉิ้น อรมุด เป็นนายหนังตะลุงที่มีคุณธรรม มีความ
สามารถสูงทั้งการแสดงหนังตะลุงและการเขียนบทหนังตะลุง สามารถเขียนกลอนได้ดี
เป็นพิเศษเป็นนายหนังตะลุงชั้นครู หนังฉิ้น อรมุด ได้พยายามอนุรักษ์และปรับปรุง
พัฒนาหนังตะลุงหลายอย่าง

สนิท บุญฤทธิ์ (๒๕๑๒ : ๘๕ - ๘๕) ได้เขียนประวัติและผลงานของหนังฉิ้น
อรมุด ว่าหนังฉิ้น อรมุด เป็นผู้มีความสามารถสูง ทั้งการแสดงหนังตะลุงและการ
เขียนบทหนังตะลุง เคยแสดงหนังตะลุงไม่น้อยกว่า ๕๒๐๐ ครั้งและเขียนบทหนังตะลุง
ไว้ไม่น้อยกว่า ๑๐๐ เรื่อง หนังฉิ้น อรมุด ได้รับพระราชทานนามว่า หนังอรรถโฆษิต
และได้รับการยกย่องว่าเป็นบุคคลผู้มีผลงานดีเด่นทางวัฒนธรรมของภาคใต้สาขาศิลปะ
การแสดง(หนังตะลุง)และได้รับการยกย่องให้เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง
(หนังตะลุง) พ.ศ. ๒๕๑๒

โสภา สมเขาใหญ่ (๒๕๓๘ : ๑ - ๒๖๐) ได้ศึกษาวรรณกรรมหนังตะลุงของ
หนังฉิ้น ธรรมโฆษณ์ จำนวน ๒๖ เรื่อง ในด้านเนื้อหา รูปแบบและศิลปะการประพันธ์
และภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรม ผลการศึกษาสรุปได้ว่าวรรณกรรมหนัง
ตะลุงของหนังฉิ้น ธรรมโฆษณ์ มีองค์ประกอบด้านเนื้อหาเช่นเดียวกับนวนิยาย คือมี
โครงเรื่องหลักและโครงเรื่องรอง มีแนวคิดที่ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากพระพุทธ

ศาสนา มีตัวละครที่หลากหลาย ตัวละครที่เด่น คือ ตัวตลก มีฉาก และบรรยากาศที่หลากหลายและเหมาะสม มีบทสนทนาที่บ่งบอกลักษณะนิสัยของตัวละครและที่ช่วยให้เรื่องดำเนินไป ซึ่งมีทั้งที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง ด้านรูปแบบและศิลปะการประพันธ์ส่วนใหญ่จะใช้กลอนแปด นอกจากนี้ยังมีกลอนพิเศษอื่น ประกอบบ้าง เช่น กลอนสามห้า กลอนกลบท มีการใช้คำที่ก่อให้เกิดอาการทางเสียง และความหมาย และมีการใช้โวหารหลายประเภทที่เด่นคือ อุปมาและอติพจน์ ด้านภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรม วัฒนธรรมที่ปรากฏได้แก่ ความเชื่อในหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ความเชื่อในอำนาจเหนือธรรมชาติ ค่านิยมด้านต่าง ๆ การเมืองการปกครอง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นแบบราชาธิปไตย อาชีพประเพณีและการละเล่นพื้นบ้าน

เกษม ขนามแก้ว (๒๕๔๒ : ๑ - ๒๕๖) ได้ศึกษาภูมิปัญญาชาวบ้านที่ปรากฏในวรรณกรรมหนังตะลุงของหนังฉิ้น อรมุต โดยศึกษาจากวรรณกรรมหนังตะลุง ๕๖ เรื่อง พบภูมิปัญญา ๖ ด้าน คือ ภูมิปัญญาด้านการใช้ภาษา ได้แก่ การเลือกใช้คำและการเลือกใช้สำนวนที่หลากหลายและเหมาะสม ภูมิปัญญาด้านการประพันธ์ ได้แก่ การเลือกรูปแบบคำประพันธ์ที่หลากหลายและเหมาะสม การสร้างฉากที่หลากหลายเหมาะสม การสร้างบทสนทนาที่หลากหลายเหมาะสม ภูมิปัญญาด้านการสอน ได้แก่ การใช้กลวิธีการสอน และสิ่งที่สอนที่หลากหลายและเหมาะสม ภูมิปัญญาด้านการสร้างบทตลก ได้แก่ กลวิธีการสร้างอารมณ์ตลก และการสร้างบทตลกที่หลากหลายและเหมาะสม ภูมิปัญญาด้านการบันทึก ได้แก่ การบันทึกความเชื่อ การบันทึกเหตุการณ์ การบันทึกประวัติความเป็นมา การบันทึกสภาพชีวิตและสังคม การบันทึกวัฒนธรรม ภูมิปัญญาด้านอื่น ๆ ได้แก่ ภูมิปัญญาด้านการตัด และต่อเรื่องที่หลากหลายและเหมาะสม ภูมิปัญญาด้านการใช้สัญลักษณ์ที่หลากหลายและเหมาะสม ภูมิปัญญาด้านการประยุกต์ที่หลากหลายและเหมาะสม

เกษม ขนานแก้ว (๒๕๔๔ : ๑ - ๑๔๗) ได้ศึกษาภูมิปัญญาการสอนหลักธรรมในพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในบทหนังสือของหนังสือ อรมุต ในด้านกลวิธีสอนหลักธรรมและหลักธรรมที่สอนโดยศึกษาจากบทหนังสือของ ๘๒ เรื่อง พบกลวิธีการสอนหลักธรรม ๔ วิธี คือ ๑) การเลือกหลักธรรมที่เหมาะสมกับสถานการณ์ ๒) การใช้อุปมาเปรียบเทียบ ๓) การใช้ภาษาที่ถูกต้องเหมาะสม ๔) การใช้กลวิธีสอนที่หลากหลาย ด้านหลักธรรมที่สอนพบหลักธรรม ๒ ประการ คือ ๑) หลักธรรมที่พึงรู้ ได้แก่ หลักไตรลักษณ์ ปฏิจจนูปบาท โลกธรรม อริยสัจ นิพพาน วิสัยโลก หลักธรรมเบ็ดเตล็ด ๒) หลักธรรมที่พึงมี ได้แก่ ความรู้จักสังเกตพิจารณาหาเหตุผล ความไตร่ตรองรอบคอบระมัดระวัง ไม่ด่วนสรุป ความไม่ประมาท ความรู้จักตน ความรู้จักบุคคล ความกตัญญูกตเวที ความมีปฏิฐุธรรมมีกตตสังวัตติกกรรม ความสำรวมตน ความรู้จักคบคน ความมีสังจะ ความมีมนุษยธรรม (ความมีศีล ๕ ประการ) ความอ่อนน้อมถ่อมตน ความไม่พยายามให้อภัย ความรู้จักกาล ความเด็ดเดี่ยวมั่นคง ความมองการณ์ไกล ความเพียรพยายาม ความรักสามัคคี ความมีปัญญาพิจารณา รู้จักถือเอาประโยชน์ ความตระหนักในคุณค่าของการทำดี ความรู้จักสดับรับฟัง รู้จักถามความเอาใจใส่ต่อสังคม ความมีระเบียบวินัย ความรักศรัทธาในศิลปวัฒนธรรมของตน ความซื่อสัตย์ต่อหน้าที่ ความประหยัด ความสันโดษ ความเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อ

เกษม ขนานแก้ว (๒๕๔๗ : ๑๑๑ - ๑๒๐) ได้ศึกษาบทตลกที่ปรากฏในบทหนังสือของหนังสือ อรมุต ในประเด็นกลวิธีสร้างบทตลก วัฒนธรรม ลักษณะสังคม ปัญหาสังคม ลักษณะชาวบ้านภาคใต้ สารตลกที่ปรากฏในบทตลกของหนังสือ อรมุต พบว่า ๑) กลวิธีสร้างบทตลกมี ๑๐ วิธี คือ การหักมุม การใช้คำพวน การใช้คำ ๒ แก่ ๒ มุม การให้ตัวละครตีความประสบการณ์ผิด การใช้เหตุผลพาด ๆ การใช้สันชานไว้รูป การเล่าเรื่องทีอาจจะเป็นได้แต่เป็นไปไม่ได้ การพูดเรื่องเพศเรื่องสัปคน การล้อบุคคลและสังคม เกลือจิ้มเกลือ ๒) วัฒนธรรมที่ปรากฏในบทหนังสือของหนังสือ อรมุต มี ๘ ด้าน คือ ความเชื่อ การประกอบอาชีพ การปรุงอาหาร การรักษาโรค การใช้ภาษา การตั้งชื่อ การเรียกขาน การละเล่น ๓) ลักษณะสังคมภาคใต้ที่ปรากฏในบท

ตกลงของหนังสือ อรมุต คือ เป็นสังคมเกษตรกรรม เป็นสังคมที่ผูกพันกับพระพุทธศาสนา เป็นสังคมที่ประสบประสาน ๔) ปัญหาของสังคมภาคใต้ที่ปรากฏในบทตกลงของหนังสือ อรมุต คือ การเล่นเกมพนัน การทุจริตคอร์รัปชัน การแพร่ระบาดของยาเสพติด การค้าประเวณี ๕) ลักษณะของชาวบ้านภาคใต้ที่ปรากฏในบทตกลงของหนังสือ อรมุต คือ มีความคิดสร้างสรรค์เป็นนักประพันธ์ มีอารมณ์ขันมีชั้นเชิง มีเขวามันปฏิภาณมีการมกล้ำ มีน้ำใจไมตรี ยึดมั่นประเพณี เจ้าสำบัดสำนวนสนใจอนุรักษ์วัฒนธรรมของตน สนใจสังคมการเมืองการปกครอง นิยมพรรคประชาธิปัตย์ ๖) สวรรค์ที่ปรากฏในบทตกลงของหนังสือ อรมุต คือ สวรรค์ที่เป็นความรู้และสวรรค์ที่เป็นจริยธรรมซึ่งมีหลายประการ

สรุปได้ว่า มีนักวิชาการหลายคนได้ศึกษาประวัติและผลงานวรรณกรรมหนังสือของหนังสือ อรมุต ในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านรูปแบบ เนื้อหา ศิลปะการประพันธ์ สภาพสังคมวัฒนธรรม ภูมิปัญญา ฯลฯ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๕ มาจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๕๗) แต่ยังไม่ปรากฏว่ามีการศึกษาภูมิปัญญาการใช้กลบท การใช้คำภาษาไทยถิ่นใต้ การใช้สำนวนไทย ที่ปรากฏในบทหนังสือของหนังสือ อรมุต ที่เป็นระบบ

